

ВІДГУК

офіційного опонента доктора юридичних наук, професора Рядінської Валерії Олександрівни на дисертацію Приймака Вадима Анатолійовича «Організаційно-правові засади запобігання корупції в органах військового управління», подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Відсіч російській збройній агресії, звільнення тимчасово окупованих українських територій, встановлення миру та безпеки на Європейському континенті має своїми передумовами ефективне функціонування Сил оборони України та інших військових формувань. Досягнення високого стану ефективності їх діяльності потребує високого рівня доброчесності військових посадових осіб та зменшення впливу корупційних ризиків на функціонування системи військового управління. Однак, на жаль, проблему подолання корупції у Силах оборони України не можна вважати вирішеною, що обумовлено низкою організаційних, правових, психологічних, культурних та інших чинників. У поєднанні з недостатньою розробленістю теоретико-методологічного підґрунтя запобігання корупції у Силах оборони України та інших військових формуваннях, враховуючи недоліки правового забезпечення цієї діяльності вказані чинники слугують підтвердженням актуальності теми дисертаційного дослідження В.А. Приймака.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертація за своїм змістом є цілісним дослідженням обраної проблематики. Всі структурні елементи роботи поєднуються в єдине ціле за законами формальної логіки. Викладення матеріалу є логічно послідовним.

Зміст дисертаційної роботи В.А. Приймака відповідає встановленим вимогам. Дисертація складається зі списку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, що містять 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Заслугує на увагу вдало визначена автором мета дослідження, яка полягає у тому, щоб на основі дослідження правового забезпечення та практики реалізації діяльності із запобігання корупції в органах військового управління визначити організаційні та правові засади запобігання корупційним та пов'язаним із корупцією правопорушенням серед військових посадових осіб, а також окреслити шляхи формування високого рівня доброчесності військовослужбовців в Україні. Для досягнення поставленої мети у роботі було поставлено й успішно вирішено такі завдання: - охарактеризувати сутність і генезу понять “корупція” та “запобігання корупції”; визначити засоби правового регулювання запобігання корупції і напрями антикорупційної політики в органах військового управління в Україні; з'ясувати особливості об'єкта та суб'єктів запобігання корупції в органах військового управління та нормативного врегулювання їх діяльності; розкрити сутність обмежень та заборон як правових засобів запобігання корупції в органах військового управління; визначити специфіку проявів корупції у сфері

проходження військової служби; охарактеризувати критерії ефективності запобігання та протидії корупційним правопорушенням в органах військового управління; висвітлити міжнародно-правові стандарти формування доброчесності, запобігання та протидії корупції в секторі оборони; визначити шляхи імплементації передового досвіду зарубіжних країн щодо запобігання корупції в органах військового управління; окреслити напрями удосконалення правового регулювання запобігання корупції в органах військового управління України. Аналіз тексту дисертації свідчить, що для виконання вказаних завдань автором було застосовано потужний арсенал наукових засобів, що обумовило високий ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у роботі.

Достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій. В поданій до захисту дисертації сформульований ряд важливих висновків, пропозицій і рекомендацій, що є новими для науки 081 «Право», а також достатньо аргументованими та виваженими.

До найбільш вагомих результатів дослідження, що характеризують її новизну, необхідно віднести визначення автором уперше п'яти етапів розвитку розуміння категорії «корупція»: а) архаїчний, б) формування етичних складових управління, в) примітивізації; г) «одержавлення» корупції»; г) правового забезпечення доброчесної поведінки. Слід сказати, що дисертантом вичерпно охарактеризовано наукові парадигми дослідження явища корупції відповідно до девіантного, ревізійністського, бівехіористського, законотворчого, конвенційного, кратологічного, кримінально-правового та економічного підходів.

Уявляє інтерес дослідження сутності органу військового управління відповідно до сучасного стану реформування оборонного сектору, як підсистеми сектору безпеки і оборони, що безперервно здійснює керівництво та управління складовими сил оборони з метою успішного досягнення поставлених цілей у визначені строки.

У роботі цілком аргументовано сформульовані властивості органів військового управління, до віднесено наступні: а) мають свою місію, мета якої є зменшення стану невизначеності та ентропії управлінської системи; б) діють безперервно і постійно; в) єдиноначальність у їх діяльності, яка поєднується з можливістю самостійно приймати та реалізовувати рішення у межах оперативної або тактичної мети, сформульованої вищим командуванням (тут знаходять свій прояв дискреційні повноваження досліджуваних органів управління); г) планування діяльності органів військового управління здійснюється на основі оперативних, бойових та спеціальних спроможностей; г) повинні відповідати вимозі сумісності для спільних дій у складі національних і багатонаціональних сил та формувань.

Досліджуваний дисертантом досвід зарубіжних країн щодо запобігання корупції у військових підрозділах дав йому підстави для формулювання пропозицій щодо удосконалення цієї діяльності в органах військового управління за критеріями GDI у наступних кластерах: «Розробка та реалізація оборонної політики», що включає створення і затвердження Стратегії

запобігання корупції в секторі безпеки і оборони; «Фінанси оборони», передбачає системний контроль за процесом отримання, облікування, використання та списання міжнародної технічної допомоги; «Управління персоналом оборони», що передбачає запровадження прозорої системи прийняття кадрових рішень, просування військовослужбовців по службі виключно з урахуванням їх професійних якостей; «Оборонні закупівлі», що передбачає заходи імплементації до національного законодавства положень «Кодексу доброчесності в державних закупівлях». Переосмислення зарубіжного досвіду та розробка на його основі рекомендацій щодо запобігання корупції в органах військового управління України роблять результати дослідження В.А. Приймака особливо цінними.

Заслугує на схвальну оцінку окреслення автором напрямів удосконалення системи запобігання корупції в органах військового управління, які включають: а) систематичну оцінку корупційних ризиків на внутрішньовідомчому і зовнішньому рівні, що потребує змін в методології оцінки корупційних ризиків; б) зменшення впливу факторів, пов'язаних з конфліктом інтересів, що потребує диференціації дискреційних повноважень на ті, що охоплюються бойовим імунітетом, і ті, які пов'язані з ординарною діяльністю військових частин та органів військового управління; в) розроблення принципово нової, людиноцентричної, Концепції військової кадрової політики в системі Міністерства оборони України за стандартами НАТО, використання інформаційних технологій для забезпечення обов'язкової ротації військовослужбовців через кожні п'ять років на вищі, нижчі або рівнозначні посади, зменшення впливу командирів/начальників на кадрові призначення у підпорядкованих їм підрозділах шляхом автоматизації та анонімізації даних військовослужбовців у новоствореному Центрі військової кар'єри; г) формування у військовослужбовців нульової толерантності до корупції відповідно до двох основних векторів: виховання високого рівня доброчесності військовослужбовців і зміцнення внутрішньовідомчої корпоративної етики антикорупційної спрямованості; г) забезпечення прозорості та доступності для суспільства інформації про стан запобігання та протидії корупції в органах військового управління; д) збільшення кількості штатних уповноважених з питань запобігання корупції за рахунок трансформації системи морально – психологічного забезпечення та запровадження штатних уповноважених осіб в органах військового управління на оперативному та тактичному рівнях; е) розширення ролі громадськості у системі антикорупційної діяльності.

На підставі авторського аналізу окреслено шляхи удосконалення правового забезпечення у досліджуваній сфері, для чого підготовлено проекти змін до законів України «Про національну безпеку України» і «Про Збройні Сили України», що свідчить про органічний зв'язок наукової новизни та практичної значущості дисертації В. А. Приймака.

Сформульовані у дисертації висновки та рекомендації можуть бути використані та вже використовуються у різних сферах діяльності, зокрема: у науково-дослідній сфері – для подальшої розробки проблематики

запобігання корупції у Збройних Силах України та інших військових формуваннях; в освітній діяльності – під час підготовки підручників, навчальних посібників та інших методичних матеріалів; у правотворчій діяльності – під час удосконалення нормативно-правових актів у сфері запобігання корупції взагалі і в органах військового управління зокрема; у правозастосовній діяльності – у процесі удосконалення діяльності суб'єктів запобігання корупції в секторі безпеки і оборони.

Наукова обґрунтованість, рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності підтверджується тим, що у роботі було використано комплекс методів наукового пізнання, зокрема методи теоретичного та емпіричного дослідження, а також групу спеціальних правових методів. Історико-правовий та компаративний методи дали змогу виконати завдання щодо надання характеристики сутності і генези понять “корупція” та “запобігання корупції” (підрозділ 1.1), визначення особливостей об'єкта та суб'єктів запобігання корупції в органах військового управління та нормативного врегулювання їх діяльності (підрозділ 2.1), з'ясування сутності міжнародних стандартів формування доброчесності, запобігання та протидії корупції в секторі оборони (підрозділ 3.1), дослідити напрями імплементації передового досвіду зарубіжних країн щодо запобігання корупції в органах військового управління (підрозділ 3.2). Методи аналізу та синтезу, дедукції та індукції, сходження від абстрактного до конкретного дозволили виконати завдання щодо визначення сутності засобів правового регулювання запобігання корупції й напрями антикорупційної політики в органах військового управління в Україні (підрозділ 1.2), з'ясування обмежень та заборон як правових засобів запобігання корупції в органах військового управління (підрозділ 2.2), а також охарактеризувати специфіку проявів корупції у сфері проходження військової служби (підрозділ 2.3). За допомогою методів документального аналізу та правового моделювання було виконано завдання щодо з'ясування критеріїв ефективності запобігання та протидії корупційним правопорушенням в органах військового управління (підрозділ 2.4), а також розроблено напрями вдосконалення правового регулювання запобігання корупції в органах військового управління України (підрозділ 3.3)

Автором було цілком логічно обрано нормативну базу дослідження, яку становлять законодавчі та підзаконні правові акти України та інших держав у сфері запобігання корупції. Емпіричною базою дослідження є звіти, доповіді, аналітичні записки органів державної влади та місцевого самоврядування, військових формувань, матеріали судових рішень, довідкові видання та політико-правова публіцистика.

Глибина та якість наукового аналізу підтверджуються тим, що науково-теоретичну основу дослідження склали праці вітчизняних і зарубіжних дослідників, присвячені висвітленню конституційно-правових, адміністративно-правових, кримінально-правових, фінансово-правових, кримінологічних та інших аспектів запобігання корупції в органах військового управління та в цілому в державі, а також роботи фахівців у

галузі філософії, психології, соціології та інших наук. Все це дозволило дисертанту досягти достатньої наукової обґрунтованості, повністю виконати поставленні завдання та свідчить про оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Оцінка змісту дисертації. У вступі обґрунтовується актуальність теми дослідження, рівень наукової розробки, визначаються об'єкт, предмет, мета та завдання дослідження, його теоретична та емпірична основи, науково-практичне значення роботи, сформульовано наукову новизну та основні положення, що виносяться на захист.

У розділі 1 автором розкрита теоретико-правова характеристика запобігання корупції в органах військового управління в Україні. Для цього дисертантом з'ясована сутність і генеза понять “корупція” та “запобігання корупції”, а також засоби правового регулювання запобігання корупції і напрями антикорупційної політики в органах військового управління в Україні. Базуючись на соціально-системному підході до сутності корупції, автор сформулював власне визначення поняття запобігання цьому деструктивному явищу: запобігання корупції, на його думку, уявляє собою діяльність органів публічної влади, правоохоронних органів, військових формувань, закладів освіти та наукових установ, інститутів громадянського суспільства та окремих громадян, спрямовану на підвищення прозорості та підзвітності органів публічної влади та їх посадових осіб, забезпечення економічної конкуренції суб'єктів підприємницьких відносин, укріплення системи демократичного цивільного контролю, зміцнення етичних вимог до окремих сфер професійної діяльності та вдосконалення антикорупційного законодавства з метою нівелювання деструктивного впливу корупції на всі сфери суспільних відносин.

Розділ 2 присвячено організаційно-правовому механізму запобігання корупції в органах військового управління, для чого автором розкрито сутність об'єкта та суб'єктів запобігання корупції в органах військового управління, охарактеризовано обмеження та заборони як правові засоби запобігання корупції в органах військового управління, досліджена специфіка проявів корупції в сфері проходження військової служби: дискреційні повноваження і конфлікт інтересів, а також критерії ефективності запобігання корупції в органах військового управління.

У розділі 3 автором визначено шляхи удосконалення правового регулювання запобігання корупції в органах військового управління в Україні, зокрема, досліджено міжнародно-правові стандарти формування доброчесності, запобігання та протидії корупції в секторі оборони, визначені шляхи імплементації передового досвіду зарубіжних країн щодо запобігання корупції в органах військового управління, окреслено напрями удосконалення організаційно - правового регулювання запобігання корупції в органах військового управління України.

У висновках дисертантом сформульовано узагальнення, пропозиції й рекомендації, що відповідають вимогам наукової новизни та практичної значущості.

Список використаних джерел налічує 308 позицій. Кількість використаної сучасної вітчизняної та зарубіжної наукової літератури є достатньою, при цьому спостерігається оптимальний баланс між використанням теоретичних праць у галузі адміністративного і військового права та нормативно-правовими актами у досліджуваній сфері. Слід також позитивно відзначити наявність достатньої кількості джерел, які характеризують зарубіжний досвід у сфері запобігання корупції.

Загалом дисертаційне дослідження з обраної теми В.А.Приймаком здійснено на передовій методологічній основі, достатніх емпіричних даних та дослідженнях з адміністративного та військового права, на базі глибокого аналізу нормативно-правових актів і аргументованої полеміки.

В цілому роботу характеризує науковий, коректний стиль та вміння викладати матеріал, а сама робота відрізняється змістовною завершеністю, цілісністю і єдністю та свідчить про особистий внесок здобувача в юридичну науку.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Констатуючи позитивні результати дисертаційного дослідження, разом з тим, можна висловити окремі зауваження дискусійного характеру або як такі, що вимагають додаткової аргументації чи корегування.

1. Викликає заперечення використання автором деяких некоректних термінів. Так, характеризуючи практичне значення отриманих результатів (с.23), він вживає термін «навчальна діяльність» (з 2017 року, після прийняття нової редакції Закону України «Про освіту», цей термін не застосовується). Крім того, дисертант тут же згадує категорію «дисципліни правового сектору», яка позбавлена правового змісту.

2. Автор цілком обґрунтовано, керуючись Законом України «Про оборону України», відносить до органів військового управління у тому числі центральні органи виконавчої влади, які здійснюють керівництво військовими формуваннями: Міністерство оборони України, Міністерство внутрішніх справ України (с.82). Однак йому варто було не обмежуватися критикою правових актів у сфері функціонування означених міністерств, а й запропонувати зміни до них у додатку до дисертації.

3. Викликають сумніви деякі пропозиції автора, зокрема, щодо надання загальнообов'язкового характеру положенням Кодексу добросовісної поведінки та професійної етики військових посадових осіб, шляхом законодавчого закріплення в загальних обов'язках військовослужбовців необхідності дотримання ними у своїй службовій діяльності вимог вказаного Кодексу (с.203). Враховуючи, що багато положень вказаного Кодексу носять суб'єктивний характер (наприклад, вимоги компетентності або корпоративності), надання їм сили правового обов'язку порушувало б принцип правової визначеності.

4. Враховуючи, що Законом України від 21 березня 2024 року № 3621-ІХ було скасовано категорію «обмежена придатність», після чого новою редакцією наказу Міноборони України від 14.08.2008 року № 402 встановлено диференційовані категорії придатності до військової служби, хотілося б почути точку зору дисертанта відносно впливу таких змін на корупційні ризики під час проходження ВЛК.

5. Робота значно б виграла, якщо б автор присвятив окремий підрозділ питанням розвитку правової культури та правової свідомості військовослужбовців як факторів підвищення добросовісності їх поведінки.

Але наведені зауваження мають рекомендаційний, дискусійний характер, оскільки здобувач має право висловлювати власну аргументовану позицію, та істотно не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи В.А. Приймака та не зменшують її теоретичну і науково-практичну значимість як для науки, так і для правозастосовної практики.

Відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертація вносить свій внесок у розвиток адміністративно-правової та військово-правової науки взагалі, та у дослідження актуальних проблем правового забезпечення запобігання корупції в органах військового управління.

Аналіз дисертації В.А. Приймака та праць, опублікованих за темою дисертації, свідчить про актуальність теми дослідження, достатню обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих в дисертації, їх достовірність і новизну, повноту їх викладу в опублікованих працях у фахових виданнях.

Дисертацію оформлено згідно з установленими вимогами, що висуваються для дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Самостійність цього дослідження не викликає сумнівів. Положення, які доводяться в роботі, відображені також й у публікаціях з досліджуваної теми.

В сукупності, наведені у відгуку позитивні положення щодо дисертації свідчать про вирішення дисертантом актуальної наукової проблеми. Відповідно дисертаційна робота В.А. Приймака є самостійним науковим дослідженням, яке містить теоретичні висновки і практичні рекомендації, що становлять безперечний інтерес для юридичної науки.

Що ж стосується тих висновків і пропозицій щодо удосконалення системи запобігання корупції в органах військового управління, які винесені на захист, то всі вони є достатньо аргументованими і становлять самостійний творчий доробок дисертанта. Тема і зміст дисертації відповідають науковій спеціальності 081 «Право».

Публікації дисертанта з достатньою повнотою відображають зміст дисертації та свідчать про ознайомлення наукової громадськості з найбільш важливими положеннями здійсненого В.А. Приймаком дослідження.

Загальний висновок по дисертації. З урахуванням викладеного вище можна зробити висновок, що дисертація Приймака Вадима Анатолійовича «Організаційно-правові засади запобігання корупції в органах військового управління» написана на актуальну для правової науки тему, не містить порушень вимог академічної добросовісності, всі посилання на джерела інформації оформлені відповідно до встановлених вимог. Узагальнення, висновки та рекомендації, отримані під час дослідження, ґрунтуються на глибокому науковому аналізі, мають важливе практичне й теоретичне значення для правової науки. Основні положення дисертації відображені автором у 21 науковій публікації, зміст і якість яких відповідає вимогам МОН України.

Отже, дисертація «Організаційно-правові засади запобігання корупції в

органах військового управління» є самостійним завершеним науковим дослідженням, в якому отримані нові науково обґрунтовані результати, спрямовані на вирішення наукового завдання, яке має істотне значення для розвитку науки адміністративного та військового права. Зміст дисертації відповідає спеціальності 081 «Право», Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її автор – Приймак Вадим Анатолійович – на основі публічного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії – за спеціальністю 081 – «Право».

ОФІЦІЙНИЙ ОПОНЕНТ:

**професор кафедри кримінального права,
кримінології, цивільного та господарського права
Вищого навчального закладу
«Національна академія управління»
доктор юридичних наук, професор**

Валерія РЯДІНСЬКА